

ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНИХ ПАМ'ЯТОК НА СУМЩИНІ У 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.

Німенко Н.А., *ст. науковий співробітник*
Сумський державний університет

Протягом останніх десятиліть особливої актуальності набуло дослідження регіональної історії. Це пов'язано із необхідністю найбільш повно і об'єктивно відтворити події минулих років, на які так багате ХХ століття, повернути із небуття імена відомих свого часу діячів науки і культури, які через політичні міркування свідомо замовчувалися, та з'ясувати коло питань, якими опікувалися дослідники у роки становлення вітчизняної науки. Одним із тих, хто заклав фундамент у вивчення української історії та культури, був видатний вчений-енциклопедист, уродженець Роменщини М.О.Макаренко (1877-1938). Коло його наукових інтересів охоплювало археологію, мистецтво і музеєзнавство, пам'яткоохоронну і просвітницьку діяльність. Серед них особливе місце посідають дослідження пам'яток архітектури, зокрема і на Сумщині.

Учений одним із перших звернувся до вивчення монументального українського зодчества XVII-XVIII ст., зокрема унікальних культових споруд, збудованих коштом останнього кошового отамана П.І. Калнишевського, чому присвятив кілька ґрунтовних статей [1; 2]. Так, на батьківщині останнього М.О. Макаренко провів детальні мистецтвознавчі дослідження Покровської церкви у Ромнах (1764 - 1770) та Троїцької у с. Пустовійтівка (1773). Описуючи “дерев'яну, дубову, на каменном невысоком фундаменті” Роменську Покровську церкву, дослідник зупинився на історії будівлі, її географічному положенні, особливостях будівельного матеріалу, загального вигляду споруди, технічних параметрах, провівши комплексне обстеження. Серед цікавих фрагментів внутрішнього оздоблення храму особливу увагу дослідника привернули багатоярусний іконостас та дерев'яна скульптура з його композиції, сидіння для козацької старшини та “поважних” людей та ін. Усі речі, що зацікавили вченого, були уважно зафіксовані, а також зроблені детальні креслення плану будівлі

та її розміру. Частина цих нотаток знайшла своє місце у науковій публікації, та більшість із них так і залишилася поза науковим обігом [3]. Тож, коли у 1907 р. виникла загроза руйнування Покровської церкви, М.О. Макаренко одним із перших став на її захист. Разом із П. Покришкіним він здійснив повне маркування та перенесення Роменської Покровської церкви до Полтави, зберігши при цьому її оригінальний вигляд. Це був перший в Україні приклад наукової музеєфікації дерев'яної архітектури.

Проте, з 1919 р. розпочалася активна боротьба органів державної влади проти церкви, у 1921-1922 рр. було прийнято рішення про вилучення церковних історико-культурних цінностей, у 1922-1923 розгорнулася кампанія з ліквідації культових споруд. Обидві церкви пережили ці часи, але не збереглися до нашого часу: в роки Великої Вітчизняної війни загинула Покровська церква (1943), в роки байдужості до культурної спадщини - Троїцька. Останню у 1929 р. досліджував С.А. Таранушенко [4], згодом її наполовину розібрали, пристосувавши для потреб влади. Довгий час вона вважалася втраченою, доки у 1987 р. історик архітектури В.В. Вечерський не знайшов залишки [5]. З цього часу неодноразово поставало питання про відновлення церкви, висловлювалися думки про доцільність відбудови церкви у Ромнах, на о. Хортиця, у с. Пустовійтівка. Нарешті, у 2003 р. було прийнято рішення про відновлення Троїцької церкви на її історичному місці. Нині відроджена церква є частиною історико-культурного заповідника «Посулля».

Проте, не тільки козацькими старожитностями була багата Сумщина. Після створення центральних і регіональних пам'яткоохоронних структур у 1919-1920-х роках в Україні було зроблено перші спроби реєстрації культових пам'яток. Зокрема, співробітниками Роменського окружного музею під керівництвом М.М. Семенчика, створеного за безпосередньої участі М.О. Макаренка, у 1923 р. було досліджено і взято на облік собор у Ромнах, Глинську Миколаївську, Хоружівську церкви та ін. [6]. У 1926 р. було розроблено анкету для реєстрації пам'яток дерев'яного зодчества та церковної старовини, яка мала наступні пункти: назва храму; місцезнаходження; час будівництва, переносу; відомості про

автора; зовнішній вигляд; дзвони; внутрішнє оздоблення; церковна старовина; часовні; стан на даний момент; примітки [6]. Завдяки цьому у коло уваги потрапили церкви в Ярмолинцях, Хоминцях, Москалівці, Графських Будках та ін. [6]. У цей же час досліджуються і старовинні маєтки, що були цікаві як архітектурні споруди і містили безліч старовинних речей. Серед таких - будинок Скоропадського у Тростянці та ін.

Протягом багатьох років дерев'яні храми Сумщини досліджував і С.А. Таранушенко. Описані ним споруди у переважній більшості не збереглися, тож роботи автора нині є не лише мистецтвознавчими, а й історичними джерелами.

Тож, перші дослідження архітектурних пам'яток на Сумщині були проведені М.О. Макаренком і продовжені його колегами. Незважаючи на спротив влади і брак фінансування, вони продовжували досліджувати унікальні пам'ятки старовини. На жаль, дуже часто результати їхньої праці в буремні роки втрачалися або використовувалися не за призначенням, що призводило до втрати пам'ятки. Сподіваємося, що у наш час такого не трапиться.

1. Макаренко Н. На родине последнего гетмана Запорожского П.И.Калнышевского// Искусство и художественная промышленность. – 1901. – № 8/32. – С. 253-257.
2. Макаренко Н. Памятники украинского искусства XVIII века// Зодчий. – 1908. – № 24. – С. 211–215; № 25. – С. 219–222.
3. Німенко Н.А. Велет українознавства (До 125-річчя від дня народження Миколи Омеляновича Макаренка) // Сумська старовина. – 2002. – № X. – С. 16.
4. Таранушенко С.А. Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України. – К., 1976. – С. 240-242.
5. Звагельський В.Б. На батьківщині останнього кошового// Сумська старовина. – 2006. – № XX. – С. 15.
6. Держархів Сумської обл., ф. Р-6434, оп. 1, спр. 1, арк. 10, 11, 13, 20, 25-29, 50-51, 96-97.